

מו"ר הרב מרדכי יהודה הלוי פרום זצ"ל

בגדר מצות פדיון הבן

דף ח' ע"א אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא עגל זה לפדיון בני כו' לא אמר כלום עגל זה בחמש סלעים לפדיון בני כו' בנו פדוי האי פדיון היכי דמי אילימא דלא שוי כל כמיניה אלא לאו אע"ג דשוי וכיון דלא קייצי לא, לא לעולם דלא שווי וכגון דקביל כהן עילויה כי הא דרב כהנא שקיל סודרא בפדיון הבן אמר ליה לדידי חזי לי חמש סלעים, אמר רב אשי לא אמרן אלא כגון רב כהנא דגברא רבה הוא ומבעי ליה סודרא ארישיה אבל כולי עלמא לא כו'. והנה הרמב"ם בפ"א מבכורים ה"ז כ' בסתמא דאם נתן לכהן חפץ או כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים וקבל הכהן דמהני, וכבר תמהו עליו למה השמיט הא דרב אשי דדוקא רב כהנא דגברא רבה הוא מהני קבלה לדידי שוה לי אבל לא בכל אדם.

והנה כ' התוס' בד"ה מנא אמינא לה כו' דללישנא קמא מייתי ראי', ועי' במהרש"א שהסביר כוונתם למה אי אפשר לפרש דללישנא בתרא מייתי ראי' ואכמ"ל. אך כבר תמהו כולם מה זה שייך ללישנא קמא דסובר רב יוסף דאם לא שמו מקודם אינה מקודשת משום דלא סמכה דעתה, והיינו דאין האשה מתקדשת אלא מדעתה וצריך רצון גמור, וכיון דלא שמו מקודם לא סמכה דעתא כ"כ וליכא רצון גמור. וא"כ בפדיון הבן מה שייך סמיכות דעת של הכהן, הא אינו חייב לו רק חוב דעלמא חמשה סלעים ומה לנו לסמיכות דעתו של הכהן, אם באמת העגל שוה חמשה סלעים, והרי פסק הפר"ח דמהני פדיון הבן אפי' בע"כ של הכהן שאינו רוצה לקבל כלל כש"כ דמקבל ברצון בלי שומא מתחילה ומה זה שייך לקדושין.

ונראה, הנה הרמ"א בשו"ע יו"ד סי' ש"ה פסק בשם הריב"ש דא"א לפדות הבן ע"י שליח, רק האב בעצמו צריך לפדותו. והקשה עליו השעה"מ מהא דאמר' לעיל דף ו' ע"ב דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה בכולהו ואפי' בפדיון הבן ואם החזיר הכהן החמש סלעים בנו פדוי ואם לא החזיר אין הבן פדוי. וקשה הלא קי"ל דכל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי כדאמר' במס' כתובות דף ע"ד ע"א דלא מהני שום תנאי בחליצה דמעשה קיים והתנאי בטל משום דחליצה ליתא בשליחות וילפי' זה מתנאי דב"ג וב"ר דהי' דוקא ע"י שליחות ע"ש, וא"כ כיון דפדיון הבן ליתא בשליחות ליתא בתנאי והתנאי בטל והמעשה קיים וא"כ אפי' אם לא החזיר הכהן

- חידו"ת אלה נמסרו כשיעור ע"י הגרמ"י פרום זצ"ל בישיבתנו הק' בקיץ תשכ"ב. אנו מודים לרבנית פרום תחי' על שהואילה למסור את כת"י של הרב זצ"ל. כותרת השיעור ניתנה על ידינו (המערכת).

את החמש סלעים ג"כ הבן פדוי ואיך אמרי' דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה בפדיון הבן. והנה באמת קשה יותר מגמ' מפורשת בכורות דף נ"ח דרב אשי שלח חמשה סלעים עבור פדיון הבן ע"י שליח ע"ש, וכן מפורש בתורה ממש בפדיון הבן הראשון שנאמר ויתנם משה כסף הפדוים לאהרן, א"כ משה הי' השליח לפדות.

ונראה, הנה אמרי' במס' בכורות דף מ"ח ע"א במשנה מי שלא בכרה אשתו וילדה שני זכרים נותן ה' סלעים לכהן, מת אחד מהן בתוך שלושים יום האב פטור, מת האב והבנים קיימים ר"מ אומר אם נתנו עד שלא חלקו נתנו ואם לאו פטורין, ור' יהודה אומר נתחייבו נכסים כו'. ובגמ' דמית האב אימת, אילימא דמת לאחר ל' יום בהא אמר ר"מ כי חלקו פטורין והא אשתעבידו להו נכסים אלא דמית בתוך ל' יום מ"ש כי חלקו דאזיל לגבי האי ומדחי ליה דאזיל לגבי האי ומדחי ליה כי לא חלקו נמי ליזל לגבי האי ולידחיה וליזל לגבי האי ולידחיה כו' אלא אמר רבא לעולם שמת לאחר ל' יום, ואי דאיכא נכסי טובא ה"נ דשקיל והבמ"ע כגון דליכא אלא חמש סלעים וכו"ע אית להו דרב אסי דאמר רב אסי האחין שחלקו מחצה יורשין ומחצה לקוחות ודכו"ע מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיא, ודכו"ע אית להו דר"פ דאמר ר"פ מלוה גובה מן היורשין ואינו גובה מן הלקוחות והכא בחמש ולא בחצי חמש קמפלגי דר"מ סבר חמש ולא חצי חמש ור' יהודה סבר חמש ואפי' חצי חמש כו'. והנה הרמב"ם בפ"א בכורים ה"כ כ' וז"ל מת האב בין בתוך שלשים יום בין אחר שלשים יום בין שלא חלקו האחים בין שחלקו ינתן מן הנכסים ה' סלעים לכהן שכבר נתחייבו הנכסים עכ"ל. וכבר תמחו כולם על הרמב"ם שפסק דאפי' אם מת האב בתוך שלשים דחייבין ליתן, הא אמרי' בגמ' דאזיל לגבי האי ומדחי ליה ולגבי האי ומדחי ליה כיון דלא נתחייבו עדיין הנכסים תוך ל' מעולם לא נתחייב האב רק מה שכל אחד חייב לפדות את עצמו א"כ כל אחד אומר שאינו הבכור, ואיך פסק הרמב"ם דאפי' תוך ל' גובה ה' סלעים מן הנכסים שכבר נתחייבו. ועי' בכס"מ שכ' דזה תלוי במחלוקת ר"מ ור"י, ורק לר"מ אמרי' בגמ' דאם מת תוך ל' אינו גובה דזיל הכא קמדחי לי' וזיל הכא קמדחי לי' אבל לר"י שכבר נתחייבו נכסים שפיר זוכה. ואין לזה טעם כלל, דמה שייך זה במחלוקת ר"מ ור"י, הא לפני ל' יום לכו"ע לא נתחייב ומה זה שייך לר"י דאומר שכבר נתחייבו נכסים דזה דוקא לאחר ל' ומנגד ר"מ שסובר דגם לאחר ל' פטורים אם חלקו כבר.

והנראה בזה, דבמצות פדיון הבן יש שני חלקים, א' מצות נתינה שהוא כמו כל חוב והוי מלוה הכתובה בתורה, וב' מצות פדיה כמשמעו דכתיב קדש לי כל בכור וכל בכור בניך תתן לי וא"כ יש בזה קדושה על הבכור לא קדושה מוחלטת כקרבו אלא מין קדושה שרק הפדיה ע"י כהן מפקיע קדושה זו. וראי' לזה דלא רק חוב בעלמא הוא פדיון הבן, מהא דאמרי' לקמן דף כ"ט הוא לפדות ובנו לפדות מהו ואמר לבסוף דאם לית לי' אלא חמש סלעים הוא קודם מ"ט מצוה דגופי' עדיף ע"ש. ואם

נאמר דפדיון הבן אינו אלא חוב שחייב לכהן חמש סלעים וא"כ מה נ"מ אם הוי מצוה בגופי' או מצוה בבנו הא אינו אלא חוב ואדרבא לעצמו הרי אביו חייב לפדותו ובנו הוי החוב עליו א"כ בנו קודם. וע"כ דיש בזה מצות פדיה ממש דמפקיע הקדושה וא"כ ודאי עדיף שיתקן קודם את עצמו ואח"כ את בנו, וכן מבואר בזה הדין דכהן שיש לו בכור חלל פודה חמש סלעים ונותן לעצמו, דדוקא קדושת כהונה מפקיע הפדיון אבל חלל אין מפקיע אבל פודה ונותן לעצמו כי הוא זוכה הראשון. אבל לשם מה צריך חלל לפדות כיון דהוי חוב לעצמו, וע"כ דיש בזה מצות פדיה להפקיע הקדושה ואח"כ מצות נתינה וע"כ נותן לעצמו שהוא כהן.

והנה הרמב"ן בב"ב דף קכ"ו הביא קו' התוס' איך מהני תנאי בנדר ובנזירות הא כל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי ונדר ונזירות לא מהני בי' ע"י שליח. ותי' דדוקא מה שבין אדם לחבירו אז אם לא מהני ע"י שליח מעשה זה כמו חליצה לא מהני בי' תנאי, משא"כ מה שנוגע אך ורק לעצמו כמו נדר ונזירות הנה הוא בעלים להתנות כרצונו אף שאינו יכול לעשות ע"י שליח דזה א"צ ללמוד מבני גד ובנ"ר ע"ש. והנה מה שהריב"ש סובר דלא מהני פדיון ע"י שליח צריך טעם, ונראה דזה דוקא על מצות פדיה לבד ולא על מצות נתינה, דענין שליחות הוא אם הוא שייך לזה יכול להיות ג"כ שליח, ולכן בקידושין כיון דהוא היל' יכול לקדש אשה זו לעצמו ע"כ יכול להיות שליח לאחרים וכמו"כ גירושין דכל דבר זה נוגע לו, משא"כ בפדיון הבן הרי רק על האב שיש לו בן מצוה הוא לעשות מצות פדי' אבל השליח אמנם לבן שלו הוא מצוה על בנו של אחר אין לו שום שייכות ע"כ לא מהני בזה שליחות. משא"כ מצות נתינה דהוא הקנאה בעלמא וכמו שיכול לעשות שליח לשלם חוב שלו ולקנות ולמכור כמו"כ יכול לעשות שליח לתת הכסף פדיון לכהן. ולפי"ז לק"מ על הריב"ש מהא דמהני מתנה ע"מ להחזיר בפדיון הבן, דמ"נ אם על מצות פדי' הרי זה נוגע אך ורק לעצמו ודמי לנדר ונזירות דאע"פ דליתא בשליחות איתא בתנאי, ואם על מצות נתינה דנותן ע"מ להחזיר א"כ בזה באמת מהני שליחות ומודה לזה הריב"ש ורק מצות פדי' להפקיע הקדושה לא מהני ע"י השליח, ולא קשה ג"כ מרב אשי שפדה ע"י שליח, היינו מצות נתינה קיים ע"י שליח וזה מהני לכו"ע אבל מצות פדיה באמת עשה בעצמו. ולק"מ ג"כ ממש רבינו דרק מצות נתינה נעשה ע"י שנתן לאהרן אבל מצות פדיון הבן כל אחד פדה בעצמו את בנו.

אמנם יש לחקור אם מצות פדיה ומצות נתינה תלויים זה בזה ואם ליכא מצות פדיה ליכא ג"כ מצות נתינה, או שאינם תלויים כלל ואף באופן דליכא מצות פדיה כלל בכ"ז יש כאן מצות נתינה. ונראה דפליגי בזה ר"י ור"מ, דיש להבין במה פליגי אם חמש ולא חצי חמש או גם חצי חמש. ונראה דפליגי בזה, דודאי כו"ע מודו דעל מצות פדיה להפקיע הקדושה ודאי צריך חמש סלעים ולא פחות דכן הוא בכל התורה דצריך שיעור שלם, ויש שאלה באחרונים אם במצות אמרי' ג"כ גדר ח"ש כמו באיסורים. אמנם למה שנוגע מצות נתינה ודאי מהני חצי חמש כמו כל חוב

אם אין לו לשלם הכל משלם מה שיש לו ואינו נפטר מכל. ועי' שם בתוס' שהקשו באמת מ"ש מהא דדרשיל' בפ' מרובה ד' וה' ואפיל' חצי ד' וה' דשם הוי רק תשלומין לכן מהני גם חצי ה', משא"כ כאן דהוי מצוה ע"ש. וא"כ ר"מ סובר דהיסוד הוא מצות פדיל' אלא שממילא נובע מזה מצות נתינה, אחרי שמקיים מצות פדיל' צריך לתת ממון זה לכהן וא"כ מצות נתינה תלוי' בפדיל', וכיון דבפדיל' לא מהני חצי חמש נפטר הוא ממילא מן החוב. ור"י סובר דאין זה תלוי כלל זה בזה, ועל חוב שייך ג"כ חצי חמש ע"כ חייב לפדותו ונתחייבו שפיר הנכסים. והנה בזה דפדיון הבן חיובו מתחיל משלשים יום י"ל דחלוק בזה מצות פדיל' ממצות נתינה, דמצות פדיה באמת כל החיוב מתחיל רק משלשים, וכל זמן שאין שלשים יום לא חל החיוב כלל, דבפדיל' כתיב כערכך ובערכין הרי פחות משלשים אין לו ערך כלל. משא"כ מצות נתינה שהוא חוב בעלמא י"ל דבאמת חייב הוא תיכף משנולד אלא דזמן הפרעון לאחר שלשים, וכמו כל חוב שהחיוב הוא מיד בשעת הלואה יש שעבוד אלא שזמן הפרעון והגביל' הוא כפי שהתנו שניהם. וא"כ לפי"ז מתורץ שפיר דברי הרמב"ם ומובן דברי הכס"מ שזה תלוי במחלוקת ר"מ ור"י, דדוקא לר"מ שסובר דהעיקר הוא מצות פדיל' ומזה נובע מצות נתינה וכל היכא דליכא מצות פדיל' ליכא כלל מצות נתינה, א"כ כשמת בתוך שלשים דאז ליכא מצות פדיל' כלל הרי ממילא ליכא מצות נתינה ולא נתחייבו נכסים כלל. אבל לר"י דאין זה תלוי זה בזה, א"כ במת תוך שלשים אף דמצות פדיל' אין כאן אבל מצות נתינה יש כאן שכבר נתחייבו הנכסים אלא שעוד לא הגיע זמן הפרעון וכמשמגיע יום השלשים ממילא חייבין הנכסים ופסק הרמב"ם כר"י ולק"מ. ולפי"ז מובן שי' התוס' דצריך סמיכות דעת הכהן בפדיון הבן אע"פ שאינו אלא חוב ומהני בע"כ, דשני דינים הם, מצות פדיל' להפקיע הקדושה ע"י הכהן זה צריך סמיכות דעת של הכהן, אבל אח"כ לקיים מצות נתינה הנה זה כמו כל חוב בעלמא שאפשר לקיים אפיל' בע"כ. ולפי"ז יש לתרץ הרמב"ם שהשמיט הא דר"א דלא אמרן רק ברב כהנא כו', משום דבאמת י"ל דחלוק הוא מצות פדיל' ממצות נתינה, דמצות נתינה שהוא חוב בעלמא א"כ אם הכהן רוצה לקבל פחות למה לא יועיל וכמו דאמרי' דמהני חצי חמש מטעם זה, ורק במצות פדיל' דלא מהני חצי חמש דצריך דוקא שיעור שלם אז לא מהני בפחות מזה לומר לדידי שוה לי דבטלה דעתו רק כמו רב כהנא דבאמת ידעיל' ששוה לו. וא"כ כאן הגמ' י"ל אליבא דר"מ דמצות נתינה תלוי במצות פדיל', וכיון דבפדיל' לא מהני לדידי שוה לי אם הוא פחות כמו"כ אין כאן מצות נתינה ורק בר"כ דגברא רבה הוא. משא"כ הרמב"ם דפסק כר"י א"כ שפיר מהני לדידי שוה לי דכל כהן לקיים מצות נתינה.